

ÅRSBERETNING

2023



museum
ØSTJYLLAND
RANDERS DJURSLAND



Det rullende museums sommerturné.

Årsberetning 2023

AF JESPER BÆKGAARD

NY STRATEGI

Stedet og Verden hedder Museum Østjyllands nye strategi, som gælder fra 1. januar 2024. Med overskriften vil vi signalere, at Museum Østjylland er et stedbundet kulturhistorisk museum, hvor vi ikke blot beskæftiger os med lokalhistorie, men forsker i og formidler lokal-, national- og verdenshistorie, og at udgangspunktet altid er det ansvarsområde, hvor Museum Østjylland er placeret.

Vi vil også signalere, at vi er et tværkommunalt museum, der ligger mange geografiske steder, og at vi tager udgangspunkt i disse konkrete besøgssteder. Stederne er forskellige i forhold til historier, bygninger, samling, befolkning og turistprofil, og vi vil udnytte disse stedbundne potentialer.



Randers' borgmester Torben Hansen i børnehøjde som en del af projektet Mig og min juleby.

Strategien blev skabt i en proces med involvering af alle medarbejdere på Museum Østjylland, og strategien er flerstrengt, fordi Museum Østjylland er et flerstrengt og mangfoldigt museum. Centralt står visionen om fortsat at være et museum, hvor der udføres høj kvalitet i museumssarbejdet på tværs af alle fagligheder. Det er for os faglig bæredygtighed.

Hvad der i højere grad er en ny retning, er ønsket om at udnytte de stedbundne potentialer, og ikke tvinge vores publikumsrettede aktiviteter ned i den form, der hedder Museum Østjylland. Museum Østjylland er organisationen, hvor vi alle arbejder, men vores gæster besøger Håndværksmuseet, Det Gamle Rådhus i Ebeltoft eller museet i Grenaa og forbinder det ikke nødvendigvis med Museum Østjylland. Vi vil derfor identificere vores unikke og mest relevante historier, være skarpe på målgrupperne og lære vores brugere bedre at kende.

Endelig vil vi tage ansvar for verden omkring os. Det betyder, at vi vil være med til at løfte et samfundsansvar ved blandt andet at skabe værdi og trivsel i lokalsamfund, hos børn og unge og hos nye brugergrupper. Ligesom vi vil arbejde målrettet med at blive mere bæredygtige i forhold til klimaaftryk og opnå certificering på området.

ORGANISATIONSÆNDRING

I 2023 foretog Museum Østjylland en organisatorisk ændring. Formålet med ændringen var at skabe en fladere struktur, hvor afstanden fra ledelsen og beslutningerne til faglighederne og medarbejderne blev mindsket. Det kunne konstateres, at det var en udfordring at beslutningsgangen, fra medarbejdere havde brug for en beslutning til den kom igennem ledelsesrummet og blev kommunikeret tilbage igen, var u hensigtsmæssig lang og ofte gav frustrationer og ineffektivt arbejde. Ligeledes blev det oplevet, at den tidligere organisering ikke understøttede samarbejdet på tværs af afdelinger og i ledelsen.



Udgravning i Ginnerup 2023

Med den nye organisering blev der fjernet et ledelseslag, således at de faglige ledere også fik personaleledelsen af medarbejderne i deres faglige funktion, og dermed blev en del af ledelsesgruppen. På den måde blev Arkivet, Nyere Tid, Arkæologi samt Bevaring og Magasin nu repræsenteret i ledelsen med egne ledere, sammen med museumschefen, lederen af Administration og Drift, lederen af Forskning, samt lederen af Kommunikation og Formidling.

Organisationsændring var det første skridt og en forudsætning for en dybere ændring af kulturen og sammenhængskraften på museet, der samlet skal underbygge et bedre tværfagligt samarbejde.

BESØGSTALLENE

Der er altid fokus på besøgstallet og ikke mindst i disse år, hvor der bliver talt om ny museumsreform. I Kulturhuset i Randers har vi hele året været pakket ind i stilladser, og vores normale indgang har været lukket, hvorfor man skulle besøge os via en brandtrappe i biblioteket. 33.057 besøgende har alligevel fundet vej til Museum Østjylland i Kulturhuset og selvom det er set bedre, så er det under disse omstændigheder et tal at glæde sig over. Vi kan også glæde os meget over de 19.489 besøgende på museet i Grenaa, der især blev hjulpet på vej af en stærk børnerettet særudstilling, som man kan læse lidt mere om længere nede. Det er det næstbedste år på museet i Grenaa nogensinde. I Ebeltoft havde vi især et stærkt år på Det Gamle Rådhus, hvor 36.148 besøgende

gjorde 2023 til et rekordår. Der var mange mennesker i Ebeltoft i sommers, hvorfor vores BMA-lokaler på Maltfabrikken også næsten blev løbet over ende med 157.028 besøgende. I alt slår Museum Østjylland solidt sin egen rekord med et samlet besøgstal på 326.254.

Hvis man trækker BMA på Maltfabrikken ud af regnskab, så er det ikke helt ny rekord, men stadigvæk det tredjebedste år i Museum Østjyllands historie.

MUSEUM ØSTJYLLANDS STØRSTE FORSKNINGSPROJEKT

Den 1. maj gik startskuddet til museets hidtil største forskningsmæssige satsning – Ginnerup-projektet. Projektet, som er støttet med sammenlagt 8,9 millioner kroner af Aage og Johanne Louis-Hansens Fond samt Augustinus Fonden, omhandler en omfattende og hidtil uforklarlig krise, som de tidlige bondesamfund i Danmark og tilgrænsende dele af Europa havnede i i slutningen af det 4. årtusind f.v.t. Det udføres under ledelse af museets forskningsleder Lutz Klassen og lektor Niels Nørkjær Johannsen fra Aarhus Universitet i samarbejde med en lang række andre forskningsinstitutioner i Danmark og udlandet frem til 2027. Som første aktivitet i projektet blev der i 2023 gennemført en fjerde og sidste udgravningskampagne i Ginnerup i samarbejde med Aarhus Universitet, Københavns Universitet og Moesgaard Museum med over 40 deltagere – herunder 33 universitetsstuderende på uddannelsesudgravning.

FORSKNINGSPUBLIKATIONER OG NY BEVILLING

I 2023 udkom der fem fagfællebedømte artikler og en fagfællebedømt monografi i to bind forfattet af eller med bidrag af museets medarbejdere.

Museumsinspektør Thomas Guntzelnick Poulsen fik udgivet sin ph.d.-afhandling "Mønt og Magt – Danmarks monetarisering 1074-1241" monografisk som to bind i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*. Afhandlingen omfatter en grundlæggende revision af de danske mønter fra den tidlige middelalder og en nyvurdering af kongemagtens intentioner med udgivelsen af mønter.

Museumsinspektør Rikke Maring har i samarbejde med to lektorer fra Aarhus Universitet publiceret en undersøgelse af isotopanalyser af menneskeknogler fra tiden omkring overgangen fra jæger- til bondestenalder. Artiklen belyser de ændringer i ernæringen, der skete i forbindelse med den skelsættende indførelse af fødeproduktionen i Danmark for 6.000 år siden. Artiklen udkom i beretningen fra en dansk conference.

Forskningsleder Lutz Klassen fik i samarbejde med en medarbejder fra konservatorskolen udgivet et bidrag om forholdet mellem mennesker og bjørne i stenalderens Danmark. Det dokumenterer tydelige ændringer i anskuelsen af det særlige dyr i afhængighed af skiftende kontakter til andre dele af Europa. Bidraget er publiceret som del af et omfattende samleskrift om bjørne i natur- og kulturhistorien. Skriftet er redigeret i Tyskland, og her har Lutz Klassen også fået udgivet en første videnskabelig publikation om Ginnerup-udgravningen og dens potentiale i det videnskabelige tidsskrift *Journal of Neolithic Archaeology*. Artiklen er skrevet i samarbejde med 10 andre forskere fra ind- og udland og udgør optakten til en lang række publikationer der i de kommende år vil udspringe fra Ginnerup-projektet omtalt ovenfor.

Museumschef Jesper Bækgaard fik udgivet en artikel om undersøgelser af den påfaldende blå vægfarve i forfatter Johannes Buchholtz' hus, som er en del af hans tidligere arbejdsplads, Struer Museum. Artiklen er blevet til i samarbejde

med to konservatorer fra konserveringscentret i Vejle og en arkivmedarbejder fra museet i Struer og udkom i tidsskriftet *Tings Tale*. Arbejdet belyser den usædvanlige farve både i et naturvidenskabeligt og et idéhistorisk lys.

I en anden artikel med relation til Buchholtz' hus undersøger Jesper Bækgaard hvordan der kan arbejdes med en lydkulisse i en historisk bygning til styrkelse af besøgsoplevelsen uden forringelse af fornemmelsen af stedets historiske autenticitet. Publikationen er skrevet sammen med en medarbejder fra Struer Museum og udgivet i tidsskriftet *Nordisk Museologi*.

I 2023 lykkedes det museumsinspektør Thomas Guntzelnick Poulsen at opnå en etårig bevilling til et forskningsprojekt om Randers i middelalderen fra Kulturministeriets Forskningsudvalg (KFU). Projektet skal i 2024 udføres i samarbejde med historiker Bjørn Poulsen fra Aarhus Universitet og skabe et overblik over det omfattende arkæologiske og historiske kildemateriale der findes om byens udvikling i middelalderen. På trods af byens store betydning i perioden er dens udvikling for nuværende utilstrækkeligt belyst.

UDSTILLINGER

I 2023 har Museum Østjylland haft en lang række **særudstillinger**:

DANSK-JØDISK LIV I 400 ÅR

– JØDERNE I PROVINSEN – RANDERS

Få befolkningsgrupper er som den jødiske skiftevis blevet beundret og forfulgt. Jødernes omskiftelige liv i Danmark i 400 år blev i 2023 markeret med en jubilæumsudstilling på Museum Østjylland. Udstillingen fokuserede på jøder i provinsen og på tolerance og immigration gennem tiden.

Udstillingen er en vandredstilling, der lagde ud i Randers for derefter at rejse rundt til otte byer i hele landet bl.a. Nakskov, Odense, Fredericia og Aarhus for at afslutte i København. Vandredstillingen er lavet af det jødiske samfund i Danmark i

samarbejde med Dansk Jødisk Museum, Jødisk Informationscenter. Mens udstillingen blev vist på Museum Østjylland, blev historien om de randrusianske jøder tilføjet. Jøderne kom til Randers i 1757, da to jøder nedsatte sig som fabrikanter i byen. De lagde grunden til en jødisk menighed, der i 1800-tallet blev den største i Danmark uden for København. Udstillingen stod i Kulturhuset i Randers fra 21. januar 2023 – 23. april 2023.

KOLINDSUND – VANDREUDSTILLING FLYTTEDE TIL ØRUM

I efteråret 2022 åbnede Museum Østjylland miniudstillingen *Kolindsund – land, vand og by* på Syddjurs Bibliotek i Kolind+. Her fortaltes sundets historie med nedslag i geografiske lokaliteter rundt om sundet.

Udstillingen bestod af både tekst og genstande/rekvisitter i montrer. Hovedindholdet fandtes på en skærm, hvor gæster kunne vælge historier ud fra overskrifter. På skærmen kunne gæsterne også vælge at lytte til en lydfortælling, som var blevet til i projektet *"At høre til..."*, hvor lokale fortæller om at høre til Kolindsund. Lydfortællingen er oprindeligt lavet som en sound-walk, som kan opleves på en gåtur ved Kolindsund.

Udstillingen flyttede 20. februar 2023 til Ørum Bibliotek i en tilpasset version, hvor den stod frem til sommeren 2023.

SKATKAMMER SIAM

Den 6. maj 2023 genåbnede den thailandske ambassadør, H.E. Mrs. Sirilak Niyom, Siamesisk Samling i Ebeltoft under samlingens nye navn Skatkammer Siam. Juulsbakke 1, der rummer Skatkammer Siam, er ejet af Museumsforeningen for Ebeltoft og Omegn, der har stået bag fundraising og restaurering. Bygningsrenoveringen og udstillingen er støttet økonomisk af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, Realdania, Syddjurs Kommune, Grosserer N.C. Nielsens Fond, Slots- og Kulturstyrelsen, Nationalpark Mols Bjerge, Museumsfonden for Ebeltoft og Omegn, Ebeltoft Fonden og Museum Østjylland.



Den thailandske ambassadør H.E. Mrs. Sirilak Niyom (på trappen) deltog åbning af Skatkammer Siam i Juulsbakke 1 i Ebeltoft.

Udstillingslokaler og genstande er gennemrenoverede og konserverede og herefter genopstillet som i den gamle udstilling. I Skatkammer Siam er der desuden skabt en helt ny introduktion til samlingen og samlingens skaber, eventyren Rasmus Havmøller. Her fortælles om Rasmus Havmøller, hans familie, hans arbejdsliv og ikke mindst om hans samling og udstilling.

Udstillingsprojektet var ikke mindst for museets konserveratorer et projekt i særklasse. I samlingen er der omkring 1400 genstande, som alle er blevet gennemgået og rengjort. Genstandene har været udstillet på Juulsbakke siden 1940 og mange af dem er derfor nedbrudt af lys og slid. Især de mange skind, som er opsat på væggene, er meget nedbrudte, men i det hele taget har en større mængde af genstande haft behov for konservering. I 2023 resterede der kun enkelte af de lidt mere omfattende konserveringsprojekter. Som flere gange før i dette projekt, måtte konserveratorerne afprøve nye metoder.



Tørsvømning med Dagmar og David i Randers Freja udstillingen.

Havmøllers samling var oprindeligt opsat efter princippet, 'hvor der er plads, fyldes der ud'. Montrer, vægge, lofter og gulve er fyldt op, så det nærmest ikke er muligt at fylde en ting mere ind. 215 genstande skulle monteres på væggene og gerne nøjagtig der, hvor de hang før renoveringen. Dette skabte nogle udfordringer, idet rummene ikke havde helt de samme dimensioner, som før renoveringen. Den indvendige isolering med ytong-plader, gav også problemer, da det er et meget porøst materiale, som det nærmest ikke er muligt at monterer noget i. Der måtte tænkes kreativt i forhold til monteringen, også fordi det var målet at monterer genstandene bedre bevaringsmæssigt og sikringsmæssigt. F.eks. er skindene monteret med velcro og der er bygget en indre trævæg til de store opsatser på gavlvæggen.

RANDERS FREJA

Museum Østjylland fejrede Randers Frejas 125-års jubilæum med en stor særudstilling. Udstillingen blev skabt i samarbejde med Randers Freja og private med tilknytning til klubben, og det var især personalet på Randers Stadsarkiv, der stod for det faglige arbejde med udstillingen. Arkivet havde kontakt med over 50 mennesker, som bidrog med genstande, billeder eller fortællinger til udstillingen som supplement til arkivets eget materiale. Udstillingen stod i Kulturhuset i Randers i perioden 10. juni – 13. november 2023.

MIG & MIN BY, GRENAA

MIG & MIN BY var en udstilling for børn i alderen 2-8 år og deres familier. Det er en vandrestilling, som Museum Østjylland har løftet yderligere ved at udvikle et ekstra formidlings- og scenografilag.

Det var en udstilling, hvor man mere end i nogen andre udstillinger kunne lege, mens man gik på opdagelse i Grenaa's historie. Børnene kunne f.eks. kravle gennem Grenaa's kloakker og undersøge, hvad arkæologerne har fundet under



Udstillingsåbning af MIG & MIN BY Grenaa med borgmester i Norddjurs Kasper Bjerregaard.

brostenene. På torvet kunne børnene servere en pølse for deres familier, køre en tur gennem byen eller købe ind i butikken.

Udstillingen blev skabt i samarbejde med børnehavebørnene *Brumbasserne* fra børnehuset Regnbuen.

Udstillingen stod i perioden 24. juni – 29. oktober 2023 på museet i Grenaa.

INSEKT – SE DET STORE I DE SMÅ

I samarbejde med Nationalpark Mols Bjerge tilrettelagde Museum Østjylland en fotoudstilling om insekter i Nationalparken. Udstillingen tog udgangspunkt i eventyrer Rasmus Havmøllers mere end 100 år gamle insektkasser med lokalt indsamlede insekter fra Ebeltoftegnen. I forbindelse med udstillingen blev insekterne typebestemt, det blev undersøgt

om de endnu lever i Nationalparkens område, og et udvalg blev fotograferet. Mens Museum Østjylland bidrog med fortællingen om Rasmus Havmøller og Ebeltoftegnen på hans tid, skrev biologer ved Nationalparken insekternes CV. Udstillingen stod på BMA Maltfabrikken i perioden 15. september 2023 – 09. november 2023

KVINDEN MED KALDET

En udstilling om den kvindelige Kina-missionær Kirstine Pallesen, en kvinde fra Fladstrup i Norddjurs, som allerede tidligt i sin barndom, formede tanker om at rejse ud i verden og udbrede sin tro på Gud.

Miniudstillingen blev til i et samarbejde mellem Museum Østjylland og Mona Dalkær Jacobsen, der er forfatter til bo-



INSEKT – se det store i de små blev vist maltfabrikken i Ebeltoft.

gen *Himmelveje – i de snørede fødders land 1907-1920*. Bogen er baseret på Kirstine Pallesens breve, skrivelser, bøger og historiske fakta.

Udstillingen stod i Grenaa fra 13. oktober 2023 – 25. februar 2024.

MIG & MIN JULEBY

MIG & MIN JULEBY var den første del af Randers-udgaven af MIG & MIN BY. Ligesom i Grenaa var det en udstilling for børn i alderen 2-8 år og deres familier.

Udstillingen blev åbnet af borgmester i Randers Kommune, Torben Hansen, og børnehavebørnene Bjørnene fra børnehaven Dragonvej.

Udstillingsperioden var 25. november – 31. december 2023, hvorefter julen forlod byen, og udstillingen igen blev til MIG & MIN BY.

GENSYN MED JULEN

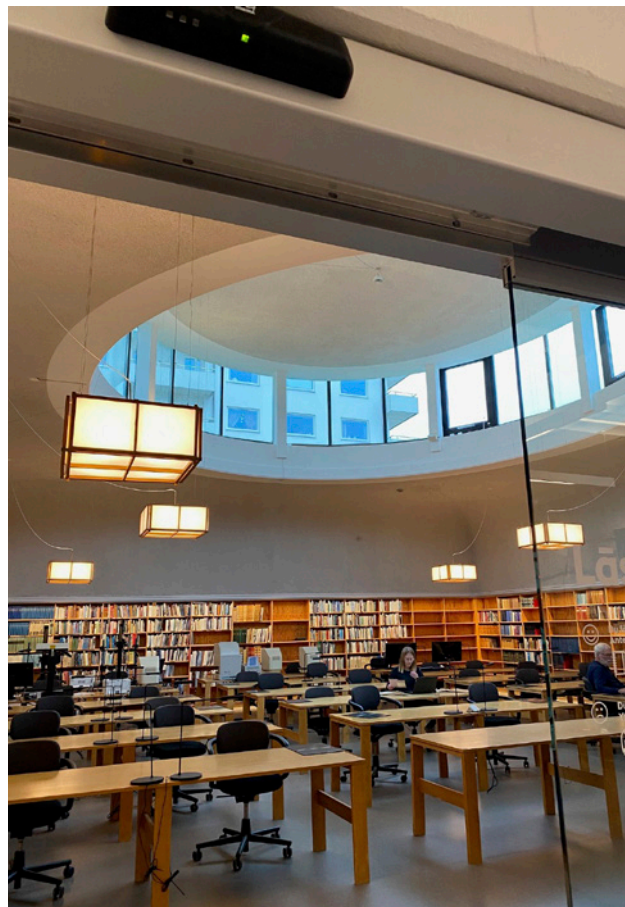
Årets juleudstilling i Grenaa blev lavet i samarbejde med Grenaa Egnsarkiv. Udstillingen viste julebilleder fra Grenaa gennem tiden, bl.a. julebelysningen, butiksvinduer, hvid jul, julefester mv.

Foruden udstillingen kunne gæsterne besøge Julemandens værksted, som var indrettet i en lade, genbrugt fra Kolindsundudstillingen. Her kunne der laves julegaver og julepynt.

Udstillingen åbnede 2. december og stod frem til starten af januar.

PÅ VEJ MOD NYT ARKIVMAGASIN

Årets største nyhed, var da Randers Kommunes budget blev vedtaget og offentliggjort den 22. september 2023. Byrådet har sat gang i arbejdet med nyt arkivmagasin og på budget 2025 afsat 16,7 millioner kroner til et sådant. Ingen havde troet, at beløbet ville blive bevilget på én gang, men det var en positiv tilkendegivelse og en erkendelse i



Stadsarkivet Kungsklippan i Stockholm

kommunen af at de nuværende forhold ikke er holdbare – hverken for arkivalier eller arkivarer.

Med midler fra EU's Erasmus+ program var flere fra arkivet og museet på studieture til udlandet. Formålet med turene var at finde inspiration til indretning af moderne arkivmagasiner og publikumsfaciliteter. Alt med henblik på indretning af det nye arkivmagasin med tilknyttede publikumsfaciliteter i Randers. Arkivets medarbejdere deltog i to studieture.

UDFORDRINGER OG NYE RELATIONER PÅ ARKIVET I RANDERS

Den offentlige læsesal i Randers var i 2023 ramt af ombygningen i Kulturhuset. På grund af arbejdet i forhallen, der gjorde, at publikum ikke kunne få adgang til arkivets læsesal, flyttede arkivet sin ekspedition ind i bibliotekets offentlige rum to timer om ugen. Det besværliggjorde ekspedition af borgerne, at medarbejderne var så langt væk fra arkivalierne, men det gav et meget tæt samarbejde mellem arkiv og bibliotek og et særdeles godt kendskab til og respekt for arbejdsopgaverne i de to forskellige typer af institutioner.

Ombygningen har generelt medført store forstyrrelser i arbejdet. Medarbejderne har i flere perioder måttet arbejde hjemme både på grund af støj- og støvgener. Indgangen til arkivets læsesal har været utilgængelig, da håndværkerne har arbejdet meget i forhallen og trappeopgangen. Støvgener har gjort, at dele af samlingen har været indpakket i plast, og den efterfølgende mangelfulde rengøring har levnet et stort arbejde til medarbejderne med efterfølgende oprydning i både arkivalier og bogsamling.

En anden udfordring for arkivet i Randers er stadig, at den betjening, der foregår i forhold til ekspeditioner i det kommunale materiale, er baseret på en midlertidig bevilling, som, siden arkivet overtog det kommunale arkiv, er blevet fornyet hvert andet år. At ekspedere i den kommunale samling er en kompleks opgave, der kræver fokus og erfaring. Finansieringen af det arbejde bør gøres permanent.

INDLEVERINGER TIL ARKIVERNE

Efter flytning af Ebeltoft Byhistoriske Arkiv til Maltfabrikken er arkivet blevet synligt for borgerne i Ebeltoft, hvorfor antallet af spændende indleveringer er steget. Desuden har arbejdet med de to nye permanente udstillinger i Ebeltoft også ført til indsamling. I anledning af genåbningen af Skatkammer Siam afleverede Percy Havmøller dokumenter, regninger, m.v. vedr. sin far Rasmus Havmøller og hans liv

i Siam, og i november begyndte arkivet en aktiv indsamling af bryllupsfotos fra vielser på Det Gamle Rådhus. Også Randers Stadsarkivs arbejde på årets Randers Freja udstilling betød, at der blev indsamlet en del materiale fra mange private med tilknytning til klubben. Således fik arkivet en medlemsprotokol fra 1920'erne, de seneste års generalforsamlinger og klubberetninger samt en del personlige scrapbøger og fotos.

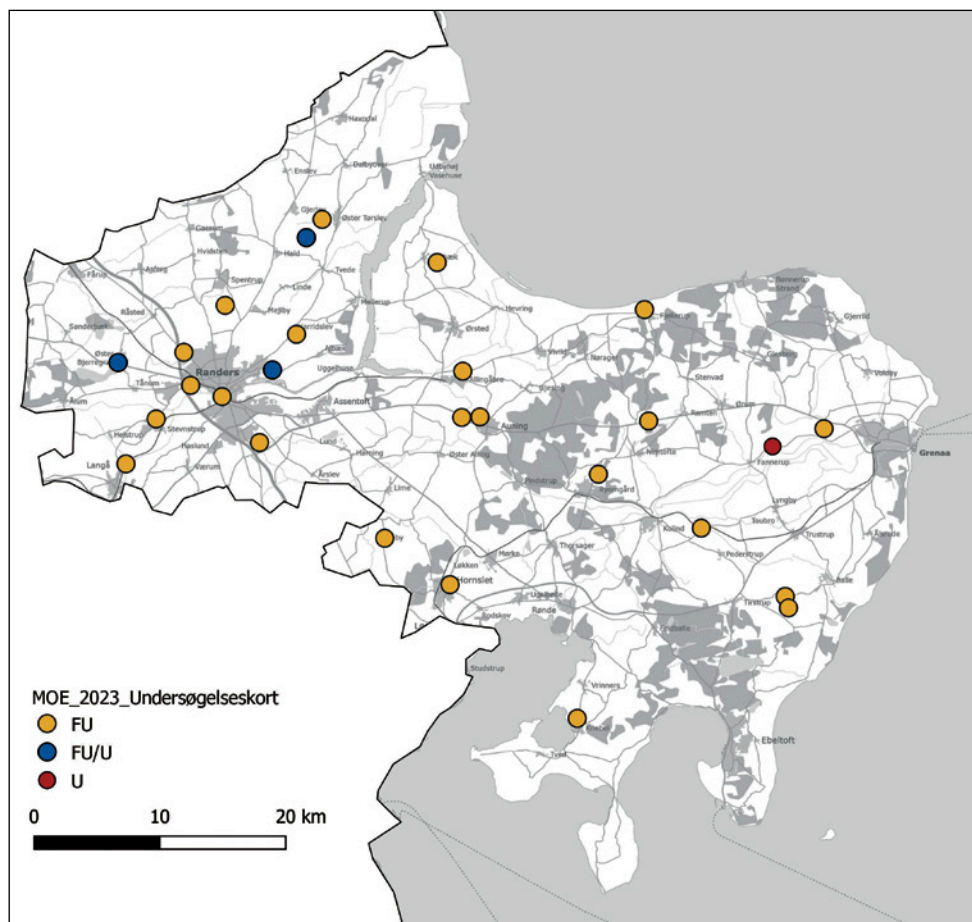
En lille aflevering om urmager Johannes Pedersen viste sig at indeholde en fantastisk historie om et wienerbarn, som familien tog til sig efter 1. verdenskrig. Efter schweizisk forbillede blev der i årene 1919-1925 formidlet, organiseret og afviklet ca. 25.000 ophold for børn fra Wien, wienerbørn, i Danmark. Dette skete på privat grundlag som en humanitær håndsrækning til fattige og sultne børn, præget af den alvorlige krise, som ramte Østrig og specielt Wien efter nederlaget i 1. verdenskrig og opløsningen af det østrig-ungarske monarki. Efter ophold af 3-12 måneders varighed vendte børnene tilbage til Wien velnærede, velklædte og raske. I nogle tilfælde havde børnene nærmest glemt deres tyske modersmål ved hjemkomsten, og mange beholdt deres danskundskaber resten af livet, da båndene til Danmark blev opretholdt ved private gensidige besøg og ved danskundervisning i Wien.

ARKÆOLOGI PÅ MUSEUM ØSTJYLLAND

Museum Østjyllands arkæologiske team har i 2023 foretaget arkæologiske forundersøgelser og udgravninger på 27 lokaliteter.

Der er tale om 26 arkæologiske forundersøgelser samt overvågninger af bygherres anlægsarbejder og fire egentlige udgravninger, hvor der blev fundet væsentlige fortidsminder.

Dertil skal lægges 32 besigtigelser i forbindelse med arkivalske kontroller af bygherres anlægsarbejder samt arkæologiske forundersøgelser og undersøgelser.



Placeringen af de 27 lokaliteter med i alt 30 arkæologiske forundersøgelser og undersøgelser i 2023

De fleste undersøgelser er finansieret af bygherre, men i ét tilfælde blev forundersøgelsen finansieret af Museum Østjylland.

Nedenfor er udvalgte arkæologiske forundersøgelser og undersøgelser beskrevet.

VELBEVAREDE GRAVHØJE VED STOUBY

Ved en arkæologisk forundersøgelse af 81 ha ved Stouby nord for Randers blev der erkendt fire områder med væsentlige fortidsminder i form af overpløjede gravhøje og bebyggelse.

Gravhøjene fordelte sig i grupper af to med ganske kort afstand imellem. To af højene havde relativt begrænsede spor af den oprindelige tørveopbygning. I begge høje sås spor af en grav, som bestod af en forkullet plankekiste, men ellers var højene uden gravgaver. De to høje er foreløbigt dateret til enten yngre stenalders såkaldte enkeltgravskultur eller til den sene yngre stenalder. De to gravhøje blev

i sin tid anlagt ovenpå på en ældre bebyggelse med flere langhuse.

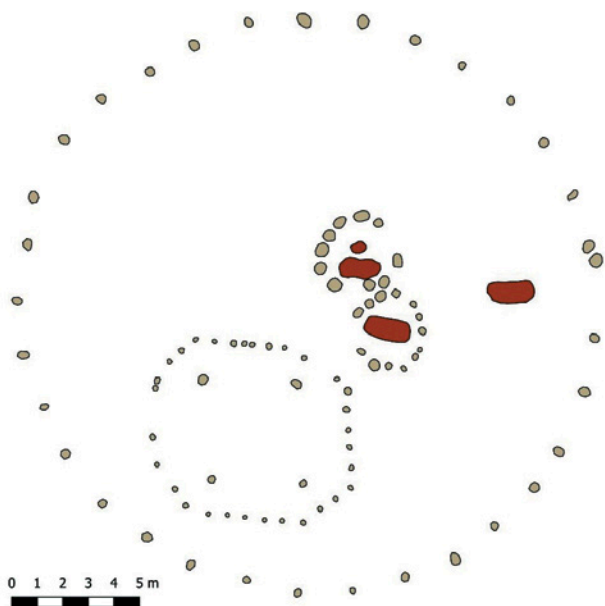
Den sidste gravhøj var den absolut bedst bevarede. Her kunne arkæologerne tydeligt dokumentere, hvordan gravhøjen havde været opbygget af tørv. Omtrent midt i gravhøjen blev der fundet en stenslægnings, som lignede et stentrug til en såkaldt bulkiste. Spor af kisten afslørede sig som sammenklasket træ nede i stenslægningen. Den gravlagte var kremeret og begravet med en arming af bronze og en mulig bronzekniv. Ud fra gravgaverne vurderes det, at graven stammer fra bronzealderen.

BEBYGGELSE MED EN SÆRLIG UDSIGT OVER ÅDALEN

Med en storstående udsigt over den inderste del af Randers Fjord og dermed adgang til Gudenåen kom det ikke som den store overraskelse, at der på arealet i Dronningborg øst for Randers blev fundet velbevarede fortidsminder forud for byggemodning. Men omfanget og størrelsen af de undersøgte



Arkæolog Mikkel Hedegaard Mandrup afrenser profilen af den tydelige tørveopbygning i den ene overpløjede gravhøj, Tvevang Høje. Centralt ses stenlægning fra centralgraven.



Cirkel af stolper om forsvundet gravhøj, kulthus og de tre stensatte grave med og uden stolpecirkel.

huse overraskede og er med til at vise en magtkontinuitet i området og et spændende kulturlandskab fra slutningen af bondestenalderen og ind i yngre bronzealder.

De undersøgte huse er meget forskellige både i bevaringsgrad og konstruktion, og de viser udviklingen i måden at bygge huse på gennem oldtiden.

De ældste huse er toskibede og har én række af tagbærende stolper (midtsuler) i husets længderetning til at bære taget. I begyndelsen af bronzealderen sker overgangen fra to- til treskibede huse dog med en særlig, mellemliggende gruppe af hybridhuse, der kendes fra Jylland. Hybridhusene kombinerer det toskibede og det treskibede mønster i tagstolperne, hvor den treskibede form typisk er brugt i husets beboelsesdel.

FORHISTORISK BEBYGGELSE VED SØBY

Forud for byggermodning har arkæologer fra Museum Østjylland prøvegravet et godt 6,4 ha stort areal i Søby ved Hornslet.

I forbindelse med prøvegravningen blev der erkendt bebyggelse med huskonstruktioner, der gav sig tilkende ved

Et af husene havde bevarede væg Stolper. Her ses det 20 meter lange og 6,5 meter brede hus fra vest.



Dronefoto af søgegrøfterne ved Søby.

stolpehuller, og aktivitetsområder med gruber, kogestensgruber, affaldsgruber og fyldskifter. På baggrund af husenes arkitektur og keramik fundet i anlæggene formodes bebyggelsesaktiviteterne at skulle dateres til yngre bronzealder, ældre jernalder og vikingetid.

Desuden er der registreret to formodede grave. En datering af gravene kræver en nærmere arkæologisk undersøgelse.

Områderne med væsentlige fortidsminder er indstillet til arkæologisk undersøgelse.

DETEKTORFUND

I 2023 har 57 detektorførere tilsammen indleveret 1764 genstande til Museum Østjylland.

Der er mange flotte og spændende fund fra både velkendte og nye lokaliteter. Et lille udvalg vil blive præsenteret nedenfor.

Det er femte år, hvor alle de indleverede detektorfund er blevet registreret i DIME, som er en brugerdrevet digital platform til registrering af detektorfund.

GUIDES TIL HISTORIE OG ARKITEKTUR

I et samarbejde mellem Randers Kommune og Museum Østjylland og med økonomisk støtte på 50.000 kr. fra Bevaringsudvalget for Randers Kommune udkom i foråret *Tøjhushavekvarteret – En guide til historie og arkitektur*. Guiden er et resultat af en arkivalisk og interviewbaseret undersøgelse af Tøjhushavekvarteret i Randers. Guiden har været en stor succes, og den blev revet væk, hvorfor der er bestilt et andet oplag. Det



Del af et såkaldt "fiskehovedformet" hængesmykke fra Gotland. Smykket er fundet ved Ørum Djurs. Vedhæng, som disse har været båret enkeltvis eller flere sammen. Ved mange sammen har de nærmest været båret som en krave. I et gravfelt på Gotland har "kraven" i flere tilfælde været ledsaget af et dåsespænde af samme type, som der kendes fra volvegraven ved Fyrkat. Stykket er halvkraftigt bronzeblik med forsøvede mønstre i front med niello samt bagvedliggende forgyldt dyreornamentik, som muligvis forestiller fugle. Dateringen ligger i perioden 900 til 950.



Valkyrie-fiblen i bronze fundet ved Gjerrild på Norddjursland. Fiblen er identisk med en valkyrie fra Hedeby. Typen er uden skæbneklæde under hestens bug, som ellers er det hyppigste på disse typer, som overordnet er ret sjældne. På fiblen fra Gjerrild ses i stedet for skæbneklæde et drikkehorn under hestens bug. Ydermere fremstår denne med rødlig korrodering eller måske emalje eller glasrest bl.a. i centeret af rytterens skjold og ved rytterens skulder. Hvis det reelt er emaljerest eller anden form for indlæg, er det ifølge Leszek Gardela, ikke set før på valkyriefiblerne.



Urnesfiblen fundet nord for Grenaa. Fiblen er i bronze og forestiller en hjort omslynget af et slangelignende væsen, hvis man tolker det som gevir, som de kendes fra både urnes-, ringerike-, men også mammenstil.

To spinkelt udformede spirallinge af guld så dagens lys ved Skærvad Å på Norddjursland i 2023. Der er tale om et depotfund med øreringe fra ældre bronzealder (1500-1100 f.Kr.) nedlagt som kildeoffer.

Tøjhushavekvarteret

En guide til historie og arkitektur



Museum Østjylland &
Randers Kommune



Guidens fokus er sammenspillet mellem kvarterets arkitektur og det levede liv på tværs af kvarterets historie.

Skræddersyet habit fra Bangkok tilhørende Rasmus Havmøller.



udkommer i 2024 sammen med et genoptryk af den tidligere guide til kvartet omkring Slyngborgtoften fra 2012. I en forlængelse af den store succes med guiden for Tøjhushavekvarteret besluttede Bevaringsudvalget i Randers at afsætte midler til endnu et formidlingsprojekt, der ligeledes er et samarbejde mellem Randers Kommune og Museum Østjylland. Folderen udforsker historien langs åen og jernbanen i Randers, Fladbro, Stevnstrup og Langå, og forventes udgivet i starten af 2024.

INDSAMLING AF GENSTANDE FRA NYERE TID

Der er indsamlet 67 nyere tids genstande fra museets dækningsområde. Indsamlingen af nye historiske genstande er sket med baggrund i bl.a. museets fokus på turisme og fritidskultur, migration, urbanisering, velfærdsstat og industrisamfund.

FRA EVENTYREREN RASMUS HAVMØLLER OG BOON SRI

I forbindelse med tilrettelæggelse og åbning af Skatkammer Siam blev Rasmus Havmøllers og Boon Sris vielsesringe samt to sæt af Rasmus Havmøllers tøj indsamlet.

MESSEHAGEL MED KRUCIFIKS

Messehagelen er indsamlet fra Lyngby Kirke, der er den største af områdets kalkstenskirker. De ældste dele af kirken går helt tilbage til omkring år 1200, og tidligere har kirken hørt under herregården Fævejle ved Kolindsund. Messehagelen er et overklæde, som præsten bærer foran alteret under gudstjeneste. Hagler af rødt fløj med guldbroderet rygkors blev især anvendt i perioden 1841-1923. Den ene messe-



Messehagel med krucifiks fra Lyngby Kirke registreres af to af museets flittige frivillige, Elsebeth Holbech og Helle Wiberg.

hagel fra Lyngby er speciel ved at bære et ældre guldbroderet krucifiks på forsiden. Broderiet vurderes til at stamme fra 1600-1700-tallet.

TJALDKUFFERT FRA EN TIDLIGERE KOLLEKTIVIST PÅ DJURSLAND

En "tjaldkuffert" lavet af en Zone forbindskasse til bilen. Den lille forbindskasse syner helt uskyldig, og har nemt kunnet tages med. Den har indeholdt lokalt dyrket hash og en brev-vægt, så den rette mængde kunne vejes af inden et evt. salg. Kufferten har tilhørt en tidligere beboer fra et kollektiv på Djursland. Fra samme kollektivist er indkommet en kuvert indeholdende lokale hamplanter.

SJÆLLANDSGADES KIOSK, RANDERS

Traditionelle kiosker er ved at forsvinde til fordel for kæder som 7-Eleven. Da Sjællandsgades Kiosk blev dokumenteret indkøbte museet samtidig de tre meste solgte varer i kiosken. De tre meste solgte varer var en flaske vodka, en pakke Prince 100 cigaretter og en tipskupon.

DOKUMENTATIONER OG UNDERSØGELSER

16 kulturarvslokaliteter i Museum Østjyllands dækningsområde er blevet dokumenteret. De har alle haft særlig bevågenhed i forbindelse med museets undersøgelsesvirksomhed, hvor "levende og aktiv" kulturarv prioriteres indsamlingsstrategien fremfor fysisk kulturarv, der er i forfald, og derfor helt eller delvist er ved at forsvinde, eller hvor ændringer er blevet for store eller for gennemgribende.



"Levende og aktiv" kulturarv forstås her som fast kulturarv (fx bygninger, landsbyer, erhverv mv) og immateriel kulturarv (fx traditioner, begivenheder mv).

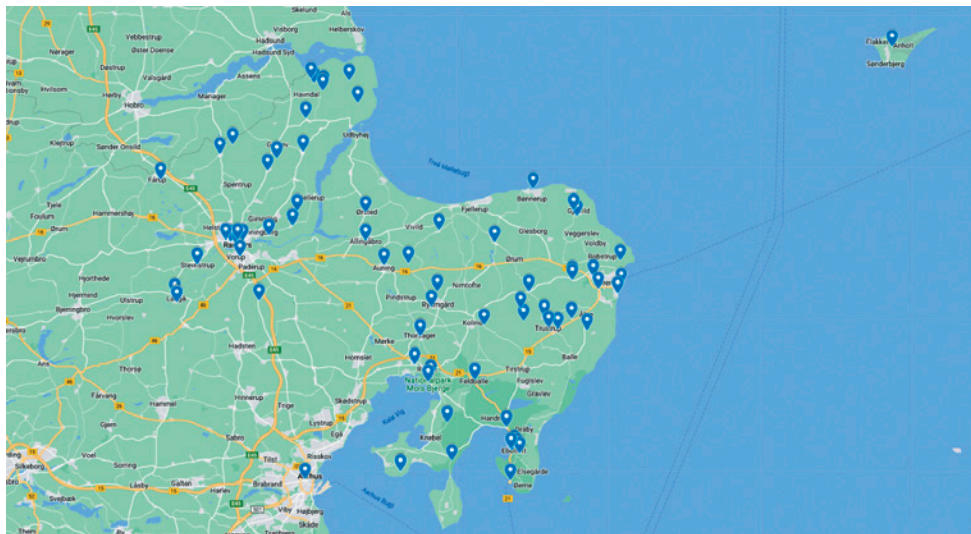
Dokumentationen er bl.a. sket med baggrund i museets fokus på turisme og fritidskultur, urbanisering, velfærdsstat og industrisamfund.

I forbindelse med Nyere Tids arbejde iht. Museumslovens Kapitel 8 er bl.a. 53 lokalplaner og 4542 byggesager blevet gennemgået/undersøgt og til dels dokumenteret.

Nyere Tid dokumenterede, undersøgte og vejledte på 81 lokationer i museets dækningsområde i 2023.



En "tjaldkuffert" lavet af en Zone forbindskasse til bilen.



BEVARINGEN PÅ MUSEUM ØSTJYLLAND

I 2023 er der samlet set blevet konserveret 261 genstande, herunder 1/3 arkæologiske genstande og 2/3 nyere tids genstande. Der er blevet klargjort 224 indlånte genstande til nyere tids udstillinger. Derudover er der lavet tilstandsvurdering på 443 genstande. Ud over konservering/klargøring af genstande er der produceret 57 bæringer og 7 giner er tilrettet.

På trods af at der har været godt gang i den arkæologiske virksomhed var 2023 et stille år for den arkæologiske konserveringsvirksomhed. Mængden af indleverede arkæologiske genstande til konservering var lille sammenlignet med tidligere år. Først mod slutningen af året resulterede de arkæologiske feltaktiviteter i en større tilgang af især præparater, som der bliver arbejdet med i 2024.

En lidt ekstraordinær opgave var det omfattende arbejde med fremstilling af et profilaftryk af den velbevarede profil med græstørvopbygning ved gravhøjen Tvevang Høje. Aftrykket afventer nu efterbehandling på Fjernmagasinet, dvs. fjernelse af overskydende jordklumper, konsolidering af overfladen og opsætning i en ramme eller på en plade.

ARRANGEMENTER, PROJEKTER OG JAGTEN PÅ HISTORIEN

Formidlingsindsatsen var også i 2023 meget omfattende. Et væld af digital formidling, arrangementer, rundvisninger, skolebesøg, medvirken i podcasts og deltagelse i større begivenheder har dels været medvirkende til de høje besøgstal, men også bevirket at antallet af mennesker vi har været i berøring med, er langt højere end vores besøgstal. I 2023 har

Det Rullende Museum igen været ude som en del af projekt *Museet tættere på dig*. ALLE BØRN SKAL MED projektet blev afsluttet i Norddjurs Kommune med en stor børnekultur-festival med 700 børn. Man kunne blive ved, men opremseringen af de mange projekter og arrangementer ville kunne fylde årsberetningen alene. I stedet skal fremhæves et af de nye initiativer, nemlig vores helt egen podcast: Historiejagten. Historierne i podcasten stammer fra de mange gode historier fra vores fine årbog. De gode resultater fra det første år har klart medvirket til ambitionen om at videreføre dette initiativ.



Museumsinspektør Rikke Alsbjerg Schøning og kulturjournalist Lene Grønberg Poulsen optager podcast ved Grenaa Havn om den forliste fiskekutter Gisela.